

KOORDINAZIOAREN ZENBAIT ALDERDI
DUHALDEREN
“MEDITAZIONEAK GEI PREMIATSUENEN GAINEAN”
LIBURUAN

KOLDO BIGURI

— *Sarrera Gisa.*

Koordinazioa delakoak, hizkerak dituen baliabide emankorrenetakoa izana gatik ere, ez du lortu, nahiko berandu arte ez bada, hizkuntzalarien ardura edo interesa biztea. Honen erruaz hitz egin ez gero, koordinazioak berak eragiten duen errazesteari leporatu beharko genioke delako erru hori. Izan ere, gure begiak zorrotzen ez baditugu, izen bat edo sintagma arrunt bat beste bati erantsita edota perpaus oso bat beste bati itsatsia besterik ez dugu ikusiko. Gure hizkuntzari gagozkiolarik, euskaldun xehe batek zer horiek egiterakoan gertatzen diren zenbait elipsi edo ezabaketari erreparatuko dio, apika. Euskaldun xehe horrek antzemango dio agian zenbaitetan aditz forma bat edo eta halako atzizkia ez agertzeari. Hizkuntzaren ikertzaile batek bere aldetik mami eta ktramila askoz gehiago topatuko dio euskaraz gertatzen den hizkuntz fenomeno honi.

Hortaz, koordinazioa den erasketa hori nola, noiz eta zer elementurekin gerta daitekeen edota ezin gerta daitekeen aztertzea dateke ikertzaile horren lana, eta halaber koordinazio horrek euskaraz eragiten dituen bestelako fenomenoak deskribatzea. Gure lan honek, ordea, ezin har dezake «Koordinazioa euskaraz» izena, hau da, gure hizkuntzan gai honi loturik gertatzen diren fenomeno ororen azterketa asmorik. Beraz, zerbait egitekotan, euskararen sintagma eta perpausen koordinazio kopulatiboan agitzen diren elipsi edo elipsi-ebak eta hauen inguruko beste zenbait aztergai ikutu nahi genituzke hemen; eta koordinazio kopulatibo horren mugak gehiago zehaztuz, *ETA* juntagailuaren jokaera bereziki.

Honetarako bildu dugun *corpusa* Duhalderen *Meditazioneak* *gei premiatsuenen gainean* (Baiona, 1809 eta Hordago argitaletxeak 1978 urtean berrargitaratu) liburutik atera dugu.

Hautu honek, ordea, alderdi txarrak baditu, gehiegi ere non-bait: hasteko, hizkuntza idatziak ez du jasotzen hizkuntza mintzatuak duen bizitasun guztia, edo beste hitz egokiagotan esateko, ez ditu erakusten zilegizko diren jokabide guztiak. Bestalde, hitzegiteko moldeak ezberdinak badira ere, hizkuntza idatzian askoz nabariagoak dira idazleak jakinaren gainean erabiltzen duen idaztankearen nondik-norakoak, hauen artean zenbait esamolde jator baztertzeko joera ere egon daitekeelarik. Ziurrenik, honetan datza erabili ditugun adibideen artean hain gutxitan elipsia gertatzearen zergatia. Pentsatu beharko dugu idazle honek gogoz murriztu duela adierazbide hau; hala ere, gutxi izanik, badira, eta beraz legezkoak dira; eta ez egonagatik ere legezkoak dirateke. Beste alde batetik, liburu batetan, honelako batetan gutxienez, aurkituko ditugun adibideak beti izango dira, besteak beste, koordinazioaren eredu positiboak edo legezkoak, nolabait esateko; honek esan nahi du ezin dugula esan zeintzu diren usadio zilegizko guztiak, eta zeintzu diren agramatikalak, halako guztiak, lehen esan bezala, ez bait dira agertuko, eta honelakoetarik ez bait da agertuko ale bat ere.

Beste alderdi batera lerratuz, lan guztiak bezala honek ere komenientziatzko legeak ditu, eta hauen berri eman beharrean gauden baliagarri gertatuko bada. Hasteko, adibide bezala eskeintzen diren esaldien idazkera gaurkotzen saiatu gara, baina beti idazle honek darabilen euskalkiari dagozkion ezaugarriak gordez. Duzako genuen beste zenbait kontutan, jatorrizko grafia mantendu dugu (batez ere *-j-* erabiltzen zuenetan, zeren eta honekin nahasirik *-i-* ere erabiltzen bait zuen zenbaitzutan). Bestalde, esaldiak bere hartan agertzen saiatu gara gehienetan lanean barrena, inongo zatirik kendu gabe; alabaina, zati horiek okerbide gertaitezkeenetan ezabatu egin ditugu exenpluetarik. Azkenik, esaldien atzetik doazen parentesiarteko zenbakietatik, aurrekoak liburuaren orria adierazten du, eta bigarrenak *ETA* juntagailua agertzen den lerroa.

— *Corpusaren deskribapena.*

Hitzaurrean esan dugunez, lan honetan erabili *corpusa* Duhalderen *Meditazioneak* *gei premiatsuenen gainean* liburutik aterea da. Obra hau *Euskararen Hiztegi Orokorra* tajutzerako ordenadorez tratatu izan direnetako bat da; dena den, liburu hau soilik 44. orritik 277. orriraino perforatu zela esan beharko, perforatze lan hau neure ardurapean zelarik. Honi eskerrak, eta teknologia horrek eskeintzen duen «mirari» batez baliatuz, orri hauen artean kausitzen diren *ETA* juntagailuak oro, testuingurua eta guzti, lortu ahal izan ditugu, agerraldi guzti hauek alfabetoaren arabera sailkatuta daudelarik. Guztira, bada, 2750 adibide dira. Kopuru handi hau gure oraingo indarretatik kanpo gelditzen denez gero, agerraldi guztien artean hautaketa egin behar izan dugu. Honela, Izen Sintagmen arteko koordinazioak atzizkien erabileran dituen eraginak aztertzeke NOR, NORI eta NOREN kasuei dagozkien atzizkien portaera aztertu dugu: NOR kasuaren lehen 90 agerraldiak; NORIren 24 eta NORENen 65, azken bi hauenak zerrendaketan agertu guztiak direlarik. Eta perpausen arteko koordinazioa miatzeko, 76 adibide erabili ditugu. Azkenik, beste atal batean laga ditugu *ETA* juntagailua era bukatuan dagoen aditzari erasten zaioneko agerraldiak, guztira 10 jaso ditugularik. Izan ere, forma hauetan dagoke -TA atzizkiaren bidez tajutzen den partizipoaren sorrera, eta honegatik merezi du forma hauek bereizteak.

Hitz hauetan, bada, ikus daiteke zein den lan honek darabilen egitura eta zeintzu diren bere atalak. Atal bakoitzean ikertzen den atzizkiari edo aditz jokoari dagozkien jokabide guztiak, hau da, exenpluen eskutik gertatzen diren jokabide guztiak jasotzen dira. Hala eta guztiz ere, zenbait alderdi ikutu gabe laga beharrean aurkitu gara ilunak edo direlarik, sintasiaren bidez argitzen zailak diruditelako. Agian beste zientzia batek azalduko lituzkeenak; narratologiaz edota diskurtsoaren sintasiaz ari naiz pentsatzen batez ere: *ETA* juntagailu honek batzutan badirudi sintagmak edo perpausak baino gehiago diskurtsoaren sekuentzia handiagoak uzartzan dituela hain zuzen. Nolabaiteko egitura parataktikoa gertatzen dela esango genuke honetan.

Honela, ez dira gutxi puntu edo puntu-koma baten atzean eta aurreko klausularekin zerikusi nabarmenik eduki gabe *ETA*-z hasten diren esaldiak edota are atal edo azpiatal baten buruan horrela hasten direnak liburu honetan. Zenbaitzutan, ordea, begibistakoa da eten grafiko hauek gora behera bi klausulak, zentzuagatik edo,

eta are egituragatik, uztarkideak direla; honelakoxeak ditugu ondoko hauek:

— «Hain errespetu guti erakusten duten; *eta* alientzia berriko odol adoragarria hain sakrilejoki ostikatzen duten ondikozko Kristau hekiei?» (225,28).

— «Helas! ikhusten du Jainko hura eta bethikotz galdu duela; *eta* bere faltaz galdu duela» (156,5).

Baina zer esan beste hauei buruz?

— «Jan-edanetako sobretasuna ta arruntasuna, bai eta lana ere, osasunarentzat eta luzeki bizitzeko laguntza on batzu dire; *eta* hala osasun hoberena ta bizitze luzena, giristino bere bizitze guzian ongi erregelatuak direnetan kausitzen ohi dire» (197,33).

— «Zer dire meza, hain fede gutirekin, hain hozki, hain barrajatuki, erdietan non zen eta zertan zen gogoan hartzen ez duela, entzun dituen hek? Erreligione-gabekeria izigarri batzu, bekhatu mortal batzu.

Eta bereziki sakramendutan, oi! ala beldur izateko baita, giristino laxo hark asko sakrilegio egin duken!» (143,3).

— «*Eta* nola hilen naiz? Supituki othe, ala aitzinetik ezagutzen dudala hiltzerat nohala? Eztakit. Dakidana da, asko heriotze supitu gerthatzen dela; nere bizian urthe guti iragan bideda, non ezten halako zenbait gerthatu. *Eta* nork erran daut eztagola neretzat zorthe bera? [...] *Eta* dakidan denboran hori gertha ditakeala, nola mirakulu eskurik aski etsaiak har diezaket bekhaturat lerratzeko?» (122. or.).

Hauetan badirudi perpausen sintasiarenak baino gehiago diskurtsoaren sintasiaren ezaugarriekin topatzen garela, diskurtso haren antolaketa erabiltzen diren moldeen artean edo, sartzen bait dira. Diskurtsoaren antolaketa molde hau, ezaguna denez, oso da propioa aitzineko ahozkotasuna («oralidad primaria») delako fasean aurkitzen diren herriena, hau da, hizkuntza idatzirik ez duten edota oso ahula duten gizarteena. Honela, ezaguna denez Bibliaren hizkerari berari ere aurkitzen zaio molde hau, ondoko testuan ikus daitekeen bezala:

Eta Jaungoikoak esan zuen: Egin dezagun gizona, gure antz eta iduriko; eta izan bedi, itsasoko arraien, zeruko hegaztien, etxeko abereen eta lurreko narraztien jaun. Eta egin zuen Jaungoikoak gizona bere iduriko: Jaungoikoaren iduriko egin zuen; gizaseme eta emakume egin zituen. Eta bedeinkatu zituen Jaungoikoak, eta honela esan zien: Hazi zaitezte eta ugaritu; bete

ezazue lurra, eta izan zaitezte beraren jaun; menpera itzazue itsa-soko arraiak, zeruko hegaztiak eta lurrean dabiltzan bizidun guztiak. Eta Jaungoikoak esan zuen: Begira, zuentzat ematen dizkizuet, lurraren azalean hazia sortzen duten belar guztiak; eta hazia sortzen duten aledun zuhaitz guztiak zuen janari izango dira; eta belarra ematen diet janari lurreko pizti guztiei, eta lurreko narrazti guztiei eta arnasadun guztiei. Eta hala egin zen. Eta ikusi zuen Jaungoikoak, erak egindako guztia; eta oso ona aurkitu zuen. Eta arrats eta goiz: seigarr n eguna. (Genesis 1, 26-31).

Honekin, jakina, ez dugu esan nahi liburu hau aitzineko ahoz-kotasunaren garai horretakoa denik. Izan ere, egitura parataktikoa, honi ez ezik beste hizkuntz maila batzuri ere badagokio: Erretorikari, kasurako. Azken finean, juntagailuaren erabilera berezi hau estilo kontu bat genuke, eta ez, edo ez soilik, gramatika kontua.

Hau bezala, beste arazo asko ere aipatu beharko lirateke. Batzuk bere denboran ikutuko ditugu lan honetan zehar, eta gehienak, ziurrenik, aipatu ere gabe geldituko dira neronen mugatasunak direla medio. Izan ere, jatorrian lan hau ez zen plazaratzeko asmoz tajutua izan, eta horregatik bortizki mugatua eta nik nahi ez nukeen bezala gelditu da. Hala ere, itxadon gura nuke oinarri-lan bezala erabilgarritasunik izango duela, eta, noizbait, jarraipen sakonago eta osoagoa.

Azkenik, hitzaurre honi amaiera emateko, lan xume hau egitean izan ditudan laguntzak aitortuko ditut, esker emanaz: Ibon Sarasola irakasleari, haren bitartez *corpus*aren sailkapen ezin hobea eta asperlan kengarri gertatu bait zait ordenadore bitartez egin didan zerrendaketa. Eta Itziar Lakari, berak gai honetaz aurretik egin zuen lan argitaragabea¹ ikusi eta erabiltzeko parada eman bait dit.

* * *

1. Itziar Laka, «*Eta juntagailua: 1700.etik aurreko testuen sailkapen bat*», B titularako aurkeztua. Honekin batera, beste bi lanek osatzen dute artikulua hau egiteko erabilitako behin behineko bibliografia: lehenengoa, Pxtxi Goenagaren *Gramatika Bideetan* (Erein argit., Donostia 1980); eta bigarrena, Juan Luis Tato-ren «*Sobre la Coordinaci n*» (in S nchez de Zavala, *Estudios de Gram tica Generativa*, ed. Labor, Barcelona 1976).

1.—IZEN SINTAGMEN KOORDINAZIOA

Koordinazioa gertatzen denean batzen diren Izen Sintagmetan zein Perpausetan errepikatzen den elementua ezabaturik geldi daiteke sarri asko. Errepikatzen den elementu honi AMANKOMUNEKO GAI edo COMMON TOPIC deritzaio. Badirudi, hala ere, AG honekin bakarrik ezin daitekeela koordinazioaren funtsa azal, Juan Luis Tatok «Sobre la coordinación» artikuluan frogatu zuenez. Izan ere,

— *Munduko onthasunak, ohoreak eta atseginak* (190,17)

sintagman, amankomuneko gaia *munduko* delarik, behin bakarrik agertzen da, euskaraz guztiz arrunta den klausula bat osatuz. Baina, lehen esan bezala, AG honek ez digu balio azaltzeko zergatik

— *Jon ateratzen ari da eta euskara irakaslea da*

bezalako perpaus bat ezin daitekeen hain erraz onartu, *Jon* delarik AG.

Antzeko zerbait gertatuko da beste honetan ere:

— **Munduko onthasunak eta gramatikari sortzaileak.*

Jakina, sintagma honen edo beste edozein klausula baten gramatikatasuna edo onargarritasuna ezin neur daiteke haren testuinguruari begiratu gabe; izan ere, gerta liteke honelako batek bere soiltasunean zentzurik ez edukitzea baina bai testuinguru bati lotzen zaionean, testuinguru berezi bati nonbait.

Hau oraingoz alde bat utzirik euskaraz beste fenomeno batzuk ere gertatzen dira koordinazioarekin batera, edo koordinazioaren poderioz; atzikia eta aditz laguntzailea ere ezaba daitezke, euskaraz hauek ere Amankomuneko Gaiaren antzera errepikatzen bait dira. Eta lanaren atal honetan, atzizkien jokaera aztertzen saiatuko gara. Horretarako, hiru kasuri dagozkion atzizkiak hautatu ditugu, NOR, NORI, eta NOREN kasuei dagozkienak, alegia.

Lanaren hitzaurrean esan bezala, atzizkien jokaera, koordinazioaren arazo honetan behintzat, hiztunaren, edo, gure kasuan idazlearen, mende gelditzen den baliabide bat da nolabait. Izan ere, atzikia ezabatzea edo ez ezabatzea, hiztunaren aukerakoa da, eta

gure azterketa egiteko hautatu dugun idazlearen aukera, ikusten denez, atzizkiak ez ezabatzearen alde makurtzen da. Holatan, kontutan izan ditugun 179 agerraldietatik hamar adibidetan bakarrik agitzen da delako elipsia (5 NOR kasuari dagozkio, 2 NORIri, eta gainerako hirurak NOREN kasuari). Hau da, %6ra ere ez da iristen elipsiaren erabilera. Hain kasu gutxi izanik, gure azterketa ezin izango litzateke zuhurtasunak eskatuko lukeen bezain zehatz edo fidagarria; *corpus* handiagoa ikertu beharko da hortaz, koordinazioaren nondik norakoa azalduko badugu. Baina oraingoz daukagun apurrarekin jokatu besterik ez dugu, eta horri ekingo diogu, bada.

Atzizkiaren elipsia edo ezabaketa hizkuntzaren erabiltzailearen mende dagoen zerbait dela esan dugu lehentxeago, baina hala ere, ez da hitz trakets hauek irudika dezaketen bezain libreki gertatzen hiztun horren aukera, betebeharreko erregelak ere badaude eta: gutxienez, atzizkien jokabidean daitezkeen konbinaketa guztiak ez dira onargarri. Ikus ditzagun bada.

Izen mugatuaren deklinabidean (komententziatzko arrazoiak direla medio, deklinabide mugagabea ez dugu kontutan hartuko), atzizkiak har ditzakeen formak hiru hauek dira:

- a. ez agertzea = \emptyset ikurraz markatuko dugu.
- b. singularrean agertzea = 1 ikurraz markatuko dugu.
- c. anitzean agertzea = 2 ikurraz markatuko dugu.

Eta gutxienerako koordinazioa egon dadin bi elkargai behar direnez gero, hiru elementuren binakako konbinaketaren erregelen arauera, honako posibilitateak izango ditugu, teorian behintzat:

- a. $\emptyset + \emptyset =$ bi atzizkiak ezabaturik.
- b. $\emptyset + 1 =$ lehenengoa ezabaturik eta bigarrena singularrean.
- c. $\emptyset + 2 =$ lehenengoa ezabaturik eta bigarrena anitzean.
- d. $1 + \emptyset =$ lehenengoa singularrean eta bigarrena ezabaturik.
- e. $1 + 1 =$ bi atzizkiak singularrean.

- f. $1 + 2 =$ lehenengoa singularrean eta bigarrena anitzean.
 g. $2 + \emptyset =$ lehenengoa anitzean eta bigarrena ezabaturik.
 h. $2 + 1 =$ lehenengoa anitzean eta bigarrena singularrean.
 i. $2 + 2 =$ bi atzizkiak anitzean.

Baina jakina denez, hauetako batzuk (*d* eta *g* kasuak) ezin gerta daitezke euskaraz. Hau da, atzizkia ezin egon daiteke ezabaturik azken elkargaian doala. Lehenengo kasua, ordea, berezia da, eta zertzelada oso konkretuetan gertatzen da: NOR kasuan bakarrik, eta izenak era mugagabeen doazelarik, edota predikatiboetan (Nominatiboaren azpiatalaren 1.4. zenbakiekin markatu ditugu era honetakoak).

Daitezkeen kasu guzti hauei dagozkien kopuruak ematen hasi baino lehen, zera esan beharko dugu, lanaren ondorioak zehatza-goak izan daitezen bi sailetan banatu ditugula izen sintagmen koordinazioa aztertzeko aurkitu ditugun adibideak. Izan ere, koordinazio hau bi ISren artean gerta daitezkeen bezala IS bakarraren barneko osagaien artean ere gertatzen da: «*Ohorea eta aipamen ona*» (196,6) genuke lehenengoaren eredu, eta «*Jaunaren neskato apha eta ezjeusaren izena*» (273,12) bigarrenarena. Bigarren honetakorik ez dugu NORI kasuan aurkitu, ordea.

Pasa gaitezen, orain bai, iragarritako kopuruak ematera; hauek dira, bada:

1.—IS ezberdinak batzen direnean

	nominatiboa	datiboa	genitiboa
b.	02 % 02,50	02 % 08,00	01 % 01,92
c.	— % 00,00	02 % 08,00	— % 00,00
e.	16 % 20,00	07 % 28,00	21 % 40,38
f.	02 % 02,50	06 % 24,00	04 % 07,69
h.	01 % 01,25	— % 00,00	03 % 05,76
i.	30 % 37,50	08 % 32,00	17 % 32,69

2.—IS bakarreko osagaiak batzen direnean

	nominatiboa		datiboa		genitiboa
b.	03 % 03,75		—		01 % 01,92
c.	— % 00,00		—		01 % 01,92
e.	11 % 13,75		—		02 % 03,84
f.	— % 00,00		—		— % 00,00
h.	— % 00,00		—		— % 00,00
i.	10 % 12,50		—		02 % 03,84

3.—Guztira

	nominatiboa		datiboa		genitiboa		GUZTIRA
b.	05 % 02,79		02 % 01,11		02 % 01,11		09 % 05,02
c.	— % 00,00		02 % 01,11		01 % 00,55		03 % 01,67
e.	27 % 15,08		07 % 03,91		23 % 12,84		57 % 31,84
f.	02 % 01,11		06 % 03,35		04 % 02,23		12 % 06,70
h.	01 % 00,55		— % 00,00		03 % 01,67		04 % 02,23
i.	40 % 22,34		08 % 04,46		19 % 10,61		67 % 37,43

Portzentaia eta zenbaki guzti hauetaz ohar batzuk erasteko beharrea gaude, ez bait dira erizpide edo neurbide berari jarraituz egin. Izan ere, lehenengo bi tauletakoak koordinazioan zilegizkoak diren sei kasuetan gertatzen diren adibideen kopuruak dira, eta haien portzentaiak horietan gertatzen diren kasuen heinean atereak dira. Ez ditugu kontutan hartu, bada, sei kasu horietan sartzen ez diren agerraldiak. Hortaz, Nominatiboaren zutabearen agertzen diren portzentaia kopuruak kasu honetan aurkitu ditugun 90 agerraldietatik sei posibilitate horietan sartzen diren 75 agerraldien arauera eragin dira. Datiboarenean, 24tik 23 sartzen dira. Eta Genitiboarenean, 65etik 52.

Baina guztira kalkulatzeko eraiki dugun taulan agertzen diren portzentaiak ez dira neurbide honen arauera eginak, baizik eta Izen Sintagmen koordinazioa aztertzeke erabili ditugun 179 agerraldien arauera. Honela, gure lan honetan ikertu dugun testu corpusaren osotasunean gertatzen diren posibilitate edo jokabide guztien portzentaia borobila lortu dugu. Hortaz, erabili ditugun

179 agerraldi guzti horietatik 152etan bakarrik dago atzizkia «hiz-tunaren arauera» erabiltzeko aukera. Gainerakoak geroxeago ikutuko ditugu.

Azken taula honek erakusten duenez, Duhaldek liburu honetan erabiltzen duen estilo edo idaztankera koordinazioak batzen dituen Izen Sintagmetako atzizkien ezabaketaren kontra makurtzen da. Izan ere, guk erabili esaldien arteko gehienetan, koordinaturiko Izen Sintagma guztiak erakusten dute atzizkia: 124 esaldi dira, hots, guztien %81,5 baino gehiago².

Aitzitik, aurreneko atzizkiaren ezabaketa bederatzi esalditan gertatzen da soilik, hau da, esaldi guztien %5ean. Kopuru hau oso da txikia atzizkien elipsiaz ezer finkorik esan ahal izateko, baina, hala ere, non eta nola gertatzen den ikusi behar dugu.

Hasteko, topatu ditugun adibideen erdia Nominatiboari dago kiola esan beharko dugu. Ondoan ikus daitekeen bezala sailkatzen dira:

a) IS ezberdinak batzen diren kasuetatik, lehenengo atzizkiaren ezabaketa bi bider gertatzen da nominatiboan, bietan atzizkia singularra delarik; adibidez:

«Jauzkor, urgulus eta atseginetarat ekharria» (133,9).

Anitzezko atzizkiaren ezabaketaren adibiderik lortu ez badugu ere, hau gertatzea guztiz arrunta da euskaraz: «Gizon eta emakumeak».

2. Esaldi hauek *e.* eta *i.* izendatu ditugun puntuei dagozkienak dira, hau da, elkargai guztiak atzizki berdina (singularrekoa zein anitzekoa) daramatenak, haietan lehenengoaren atzizkiaren elipsia, teorian behintzat, gerta zitekeelarik; *f.* eta *h.* puntuei dagozkienak, ordea, ez ditugu kontutan hartu Izen Sintagma guztiak atzizkia eduki ezean, esaldiaren esanahia aldatuko bait litzateke. Ezberdinak topatuko genituzke, esaterako

«Zoin bere ahalen eta herrunkaren arabera» (72,16)
eta

«Zoin bere ahal eta herrunkaren arabera»,
non ezabatzen den atzizki hori singularrekoa dela ulertu beharko genukeen.

Beste batzuk, ordea, ezgramatikal hutsak lirateke:

«* Ez eman mugarririk hartuko duzun urriki(ari),
eta eninen ditutzun penitentziei».

Antzekoa gertatzen da genitiboaren adibideetan ere, baina babiliteke hau esaldi bakarra topatu dugulako gertatzea:

«*Bere sème maite ta gure salbatzaile amultsuaren pairamenak*» (225,35).

Aldiz, datiboaren adibideetan guztiz kontrakoa agitzen da, atzizki plurala bakarrik topatu bait dugu:

«*Inguratzen zituen onthasun, ohore ta atseginei*» (182,3).

b) Eta IS bakar baten barnean bi elementuren koordinazioa gertatzen den kasuetatik gehienak nominatiboari dagozkio lehen-go puntuan bezala; hiru adibide dira, eta hirurak atzizkia singularra dutenak; zehatzago, ezin esan daiteke hiru adibide direnik, hiru agerraldiok berdin-berdinak bait dira:

«*Jesus, bihotzez ezti ta aphaltura, urrikal...*» (78,31).

«*Jesus bihotz-ezti ta aphaltura...*» (104,7).

«*Jesus bihotzez ezti eta aphaltura, egizu...*» (109,5).

Genitiboan bi adibide gehiago topatzen ditugu, bata atzizki singularraren ezabaketa erakusten duena, eta bestea atzizki pluralarena.

Aldiz, datiboaren adibiderik bat ere ez dugu hemen topatu ahal izan, baina ez ezgramatikalak direlako, jakina; izan ere, guztiz arrunta litzateke «*Jesus bihotz-ezti eta aphalturari*».

* * *

Portzentaia eta zenbaki guztiok eman baino lehenago egin dugun planteiamenduan esan dugunez, izen mugatuaren deklinabidean atzizkiak hiru modutara eman daitezke: hots ez agertu, eta singularrean edo anitzean agertu. Baina hauekin ez dira joko guztiak ahitzen, nominatiboan ez beste guztietan behintzat. Izan ere, beste kasu guzti hauetan koordinazioaren lehen osagaia mugatzailerekin ere ager liteke, eta *liteke* diogu ez bait dugu adibiderik aurkitu. Patxi Goenagak nahiko zalantzarri deritzo honi, eta ? ikurra ipintzen dio berak ematen duen adibideari: «? *gizona eta andreari*». Baina zalantzarik ez du «*gizonak eta andrei*» ezgramatikala dela esateko.

Interesgarria da, gainera, ematen duen eritzia:

Iruditzen zait singularrak eta pluralak jokabide desberdina dutela eta, bestalde, nolako atzizkiarekin ari garen ere kontutan hartu behar dela. (*Gramatika Bideetan*, 243. or.).

Goenagak esaten duen bezala, hau da aztertu behar den puntu bat, «idazteko orduan nahiko zalantzaren iturri» gertatzen bait da. Tamalez, guk kontutan hartu ditugun adibideen artean ezin izan dugu puntu hau argi dezakeenik idoro, eta beste ikerketa handiago baten zai gelditu beharko dugu oraingoz.

* * *

Lehen egin dugun azalpenean sartu ez ditugun kasuak ikusi beharko ditugu oraingoan. Eta sail berezi batean kokatu ditugu, hauen barneko egitura ez bait da hiztunaren aukerako, zeren eta hiztun horrek nahitanahiez begiratu behar bait ditu egitura horren legeak, ezgramatikalak diren klausulak ez osatzeko. Koordinazioaren elkargaiek adjektibo edo erakusle bera daramatelarik agertzen diren kasuetaz ari gara, jakina. Honelako 22 agerraldi topatu ditugu; adibidez:

«*Ibilketa eta elheketa alferrak*» (51,22).

«*Lagun eta adiskide guziei*» (126,36).

«*Eternitate luze eta ezin akhabatuzko haren aldean*» (199,16).

Honelakoetan, normala denez, adjektiboak edo erakusleak edo dena delakoak eraman ohi du atzizkia, zeren eta lehenengo elementuak eramango balu guztiz esanahi ezberdina hartuko bait luke esaldiak; ikusi bestela hauek:

«*Ibilketak eta elheketa alferrak*» edo «*Lagunei eta adiskide guziei*». Zalantzaszkoagoa genuke, ordea, «*Eternitate luze haren eta ezin akhabatuzko haren aldean*».

Beste alde batetik, azken exenplu hauetan ez da atzizkia, edo atzizkia bakarrik, errepikatzen dena. Esaldi hauek badute lehen aipatu dugun *Amankomuneko Gai* hura, kasu hauetan adjektiboa edo bestelako bat delarik. Honela,

«*Ibilketa eta elheketa alferrak*» = «*Ibilketa alferrak eta elheketa alferrak*».

Eta AG izanik, ezabaketa jasaten dute, normala den bezala.

* * *

Nominatibo atzizkia darabilten adibideen artean badaude esaldi batzu azpimarratu beharrean ditugunak, juntagailuaren bidez Izen Sintagmak bereganatu ohi duen aniztasuna ez bait dator bat aditzarekin; hau da, komunztadura ez da ustez behar lukeen bezala gertatzen, eta aditzak ez du aniztasun hori erakusten hala Subjektuekin nola Objektuekin. Jakina, singularrean agertzen diren elkargaien arteko koordinazioaz ari gara. Ikus ditzagun ondoko esaldiak:

«*Ohorea eta aiphamen ona ere Jainkoaren zerbitzari lejalentzat da*» (196,6).

«*Nahi duen guziaren egiteko antzea ta ahala eskuetan duen hark*» (170,12).

«*Merezi dugula handik dathorkigun beheragunea ta ahalgea*» (68,17).

«*Jainkoaren aldean duen kredita eta ahala, eta guri diakhargun maithagunea*» (266,13).

«*Hori da Jainkoak eman duen legea eta arrimua*» (252,5).

Beste hau, ordea, dudazkoagoa genuke:

«*Aphaindu zinituen Birjina ama Maria loriosaren gorputza eta arima, Jesu-Kristo zure semeari zegokon bezaleko egon-lekhu izan zedintzat*» (87,32).

Ez da erraza epaitzea hauek ezgramatikalak eta, hortaz, idazlearen okerrak diren, edota onartzeko modukoak. Gutxiegi ditugu oraingoan ere alde batera zein bestera makurtzeko. Pentsa daiteke agian elkartzen diren Izen Sintagmak, singularreko atzizkia eramanik, eta nolabait antzeko eremu semantikoei dagozkielarik, singularitasun hori nagusitzen dela eta aditzera ere lerra daitekeela, bi elementu horiek kontzeptu bakan bat osatzen dutela jotzen bait da. Baina adibide gehiagotan agertu beharko liguke hipotesi hau frogatu edo ukatzeko³.

3. Lan hau egiteko erabili dudan *corpusean* besterik topatu ez eta liburuaren gainerako orrietara jo nahi izan dut puntu honi argi gehiago ematearren. Honela, berehala topatu ditut hainbat adibide, lehenagokoetara bildu behar ditugunak, eta dudarik gabe beste horiek bezain gramatikalak direnak. Hauek dira: 1-16, 5-34, 7-5, 7-14, 10-35, 38-16, 39-29, 40-33, 43-17, 281-13, 284-16 eta 290-37.

Fenomeno hau, bestalde, ez dagokio soilik koordinazio kopulatiboari, adibide berri hauetan ikus daitekeenez, koordinazioari berari, eta orobat justaposizio hutsari dagokiela pentsatzekoa delarik.

Azkenik, azterketa honi amaiera emateko koordinazioaren beste alderdi bat isladatu beharko dugu. Orain arte ikusi ditugun adibideetan baiezko esaldiak besterik ez dugu topatu, baina zer gertatzen da beste bi hauetan?

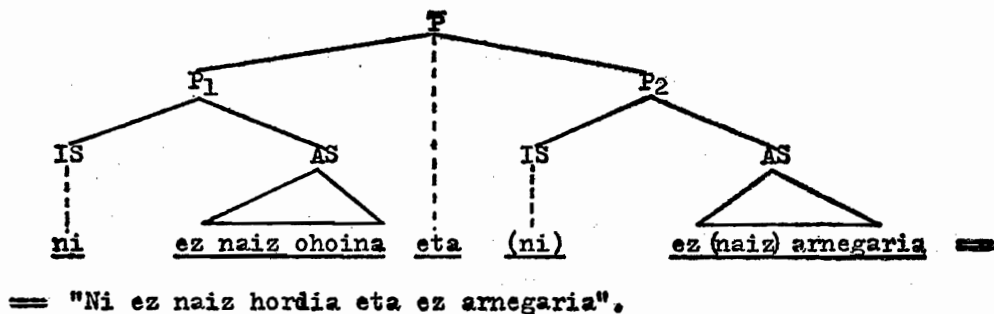
«Ez naiz hordia, ez naiz ohoina, ez eta arnegaria» (66,16).

«Ez horiek, edo bertze nor nahik ukhan duen tresora, ez eta aingeruetako gorenak ukhan duena ere» (262,37).

Bigarren esaldia guztiz arrunt egiten bazaigu ere, lehenengoarekin bada zalantzarik: Izen Sintagmak dira hemen elkartzen direnak, ala perpausak? Sakoneko egituran badirudi bi perpaus ditugula elkarri lotuak, azaleko egituran aditzaren ezabaketa dela medio perpaus bakarra dugula ematen badu ere. Sakoneko egituraren bitasuna proposatzen da koordinazioa azaltzeko, baina hau ez da beti hain nabarmena. Honela,

«Ni ohoina eta arnegaria naiz»

esaldia bi perpausen batuketatzat azaldu ohi da, edo behintzat horrela azaltzea proposa daiteke. Gure esaldiaren sakoneko egitura ustezko hori honelakoxea genuke, orduan:

Baina hau ez da guk daukagun perpausa. Hortaz, aldaketa erregela bat beharko dugu azaleko egiturako modura helduko bada.

NOMINATIBOA

ETA juntagailuaren bidez nominatiboari, edo bestela nahiagoz gero, NOR delako kasuari dagozkion atzizkiak (singularrekoak zein anitzekoak) daramazkiten izen sintagmak nola lotzen diren aztertzearen, 78 adibide bildu eta miatu ditugu⁴. Adibide hauek osatzen dituzten perpausen artetik, pentsatzekoa denez, bi multzo berezi izan ditugu:

1. lotzen diren elementuak IS desberdin batzuei dagozkienekoa, eta
2. lotzen diren elementuak IS bakun edo bakarrari dagozkionekoa.

1.—IS desberdinak biltzen direnkoa.

ETA juntagailuak NOR kasuan darabilen jokamoldean ondoko moetak berezi ahal izan ditugu, beraren bitartez bi IS edo gehiago biltzen direnetan:

1.1.—Kasu atzizkia IS guztietan agertzen da:

1.1.1.—SINGULARREKO ATZIZKIA

- «Haren izpiritua eta arima» (209,26)
- «Birjina Ama Maria loriosaren gorphutza eta arima» (87,42)
- «Ohorea eta aiphamen ona» (196,6)
- «Hori da Jainkoak eman duen legea eta arrimua» (252,5)
- «Ene Jainkoa eta ene Salbatzailea» (44,3)

Ikus, halaber: 68,17 77,29 91,31 149,34 170,12 174,31 203,10 239,5 245,25 262,18 eta 266,13.

1.1.2.—ANITZEKO ATZIZKIA

- «Entzun haren solasak eta abisuak» (59,22)
- «Haren ahaideak eta adiskideak» (138,20)
- «Elementia bat bekhatu, bereak eta bertzerenak» (146,4)
- «Munduko onthasunak, ohoreak eta atseginak» (190,17)
- «Haren nekheak eta borrokak» (230,17)

4. Adibide guzti hauetatik, bost aldiz bakarrik agitzen da atzizkiaren elipsia, baina behin ere ez da ageri elkargaiak izenak direnean. Hortaz, nominatiboari gagozkolarik, Duhaldek soilik adjektiboan artean onartzen (edo behintzat erabiltzen) zuen elipsi mota hau; eta ez beti, atal honetako 2.1.1. puntuko adibideek erakusten diguten bezala.

Ikus, halaber: 64,9 68,34 72,37 86,17 91,8 100,16 135,5 150,29
150,30 150,31 161,1 169,34 186,29 189,6 191,30 196,16 230,7 230,18
239,9 246,10 251,13 255,23 261,28 eta 271,9.

1.2.—Kasu atzizkia azkenak bakarrik darama:

1.2.1.—SINGULARREKO ATZIZKIA

- «Umil eta aphaltura izateko» (105,17)
- «Jauzkor, urgulius eta atseginetarar ekharria denari» (133,9)

1.2.2.—ANITZEKO ATZIZKIA

Ez dago adibide bakar bat ere.

1.3.—IS horiek zenbaki desberdinetako atzizkiak daramazkite:

1.3.1.—SING.-PLUR.

- «Garrazki pagatuko dituzte maithagune itsua eta atsegin gaxtoak» (163,10).
- «Nere bizia eta eginkunde guziak» (111,25)

1.3.2.—PLUR.-SING.

- «Munduko handitasunak, ohoreak eta distiadura osoki arbutzen ditu» (259,5)

1.4.—IS guztiak atzizkirik gabe agertzen dira:

- «Gauerdi eta eguerdi, ilhunbea ala argia, bardin dire zuretzat» (203,10)
- «Izan gaiten beraz leyal eta arthatsu» (47,36)
- «Hanbat gogoramendu on eta barneko abisu» (242,32)

Ikus, halaber: 96,26 eta 145,4.

1.5.—IS guztiak adjektibo bera daramate:

- «Ezpaituk orduan bertzerik egin, Judas eta borredo berria» (149,34)
- «Ibilketa eta elheketa alferrak» (51,22)
- «Gizon eta emazteki, bere eginbidetarik urrun dabiltzanak» (196,23)
- «Miletan gaitz eta bidegabe gehiago» (187,33)
- «Bere nahikara eta atsegin guziak ematea» (119,23)
- «Haren gutizia, pendura eta ahal guziak» (158,4)

2.—Koordinazioa izen bakarrari dagokioneko.

2.1.—Atzizkia izenari atxikitzen zaizkion adjektibo guztiek daramate:

2.1.1.—SINGULARREKO ATZIZKIA

- «Jainkoa da izate bat guzia ederra eta edertasun guzien ithurria» (184,3)
- «Jesu-Kristo phiztua, eta bere aitaz lorifikatua» (222,19)
- «Aita zuzena eta adoragarria» (258,7)
- «Izate bat zeru-lurrak ezdeusetik athera dituen, eta gauza guziak gobernatzen dituen» (183,32)
- «Erreligione bat finkatua izan dena, eta debruek aithortu izan dutena» (112,26)

Ikus, halaber: 47,6 59,4 145,6 145,19 184,23 eta 259,3.

2.1.2.—ANITZEKO ATZIZKIA

- «Egin baditu ere berenaz ditezken gauzarik hoberenak eta baliosenak» (46,18)
- «Edozein mundutar bezain ximenki aphainduak eta arrimatuak» (49,8)
- «Erreflexione luzeak eta ederrak» (51,33)
- «Asko izan diren aingeru gisan bizi izan direnak, eta galdu izan direnak» (125,8)
- «Familia prestuak, ohorezki bizi direnak eta bere egiteko guziak ederki dohazkotenak» (197,9)

Ikus, halaber: 96,6 100,25 130,21 176,11 eta 191,37.

2.2.—Atzizkietako bat ezabatzen da:

- «Jesus, bihotzez ezti eta aphalgura, urrikal zakizkigu» (78,31)
- «Jesus bihotz-ezti ta aphalgura» (104,7)
- «Jesus bihotzez ezti eta aphalgura, egizu...» (109,5)

2.3.—Bi adjektiboak zenbatzaile baten mende daudelarik:

Hemen ere elipsia gertatzen da, baina oso adibide gutxi topatu ahal izan dugu:

- «Mienbro guri eta atseginzale bat» (233,17)
- «Nausi gogor eta ekhar-gaitz bat» (48,4)

DATIBOA

Datibo atzikia daramaten IS oro aztertu ondoren, lekukotasun guzti hauek multzo bakarraren barnekoak direla ikusi ahal izan dugu: bi IS edo gehiago biltzen dituzten adibideak dira; ez dago, beraz, nominatiboaren tokian ikusi dugun bezala, izen bakarrari dagokion koordinaziorik. Egia osoa esateko, topatu dugun adibide bakarra erlatiboazko perpausa da, eta hortaz, perpausen arteko koordinazioari legokioke, ez izenen artekoari.

Hala, bada, idoro ditugunak honela sailka genitzake:

1.—Bi IS-ek daramate atzikia.

1.1.—SINGULARREKO ATZIZKIA

- «Arimari ta salbamenduari ukitzen zaizkonak» (86,17)
- «On guzien ithurburuari eta emaleari bezala» (273,6)
- «Gomenda nork bere burua andre dena Mariari, bere aingeru begiraleari ta bere patroin seinduari» (50,27)

Ikus, halaber: 54,14 69,34 127,10 eta 253,20.

1.2.—ANITZEKO ATZIZKIA

- «Bere buruei ta sentsuei» (191,29)
- «Eztiotela bere eginbidei ta premiazko lanei hutsik eginen» (63,16)
- «Behatu behar zaje meditazioneko gei hari datxeizkon bertze gauzei, eta darraizkon onei edo bidegabei» (101,36)

Ikus, halaber: 118,28 126,11 192,16 193,12 eta 261,16

1.3.—SING.-PLUR.

- «Nere naturalezari ta jaidurei emateko» (188,15)
- «Othoitzari, ta bertze debozinezko egintzei» (216,9)
- «Ez eman mugarririk hartuko duzun urrikiari, eta eginen dituzun penitentziei» (223,9)

Ikus, halaber: 44,13 193,27 eta 233,3.

2.—Kasu atzikia azken IS-ak bakarrik darama⁵.

Hemengoan, anitzeko atzikia duen adibiderik baino ez zaigu ageri:

- «Inguratzen zituen onthasun, ohore ta atseginei» (182,3)
- «Haren maxima galdu ta moda ergelei jarraiki hatzaje» (149,5)

3.—Koordinazioko izenek adjektibo bera daramate.

Lehengoan bezala, oraingoan ere adibide gutxi bildu ditugu, bakarra, egia esateko, eta hau ere anitzeko atzikia daramala:

- «Lagun eta adiskide guziei» (126,36)

5. Hemen, nominatiboaren kasuan ez bezala, izenen artean bakarrik topatzen dugu elipsia. *Corpus* handiago batean bestelakoak ere aurkituko genituzke, zalantzarik gabe. Hala ere, aztertu dugun liburu-zatiaz at agertu zaizkigun esaldien artean behin ere ez da ageri elipsirik.

GENITIBOA

Genitibo atzikia duten IS koordinatuen artean ere bi multzo berezi ahal izan ditugu, lehenagokoan bezala. Alabaina, oraingoa elementu berri bat kontutan hartu beharra dago: «TO GEN» izenaz ezagutzen duguna, alegia. Ikus ditzagun, bada, oraingo honetan aurkitu ditugunak:

1.—IS desberdinak koordinatzen dira.

1.1.—Kasu atzikia IS guztietan agertzen da⁶:

6. -ren kasu-atzikia, batzen diren IS guztietan agertzen denean, badi-rudi haien mendeko izena dela Amankomuneko Gaitzat hartu behar duguna. Kasu guztietan ez, ordea: soilik AG honek nominatiboaren atzikia ez beste kasu-atzikiren bat duenean.

Antzeko samarrak dira, adibidez, bi esaldi hauek:

«Nere salbatzailearen ta nere Jainkoaren bihotz adoragarria» (82,7); eta
«Nere salbatzaile ta nere Jainkoaren bihotz adoragarria».

Baina ez ordea beste hauek:

«Bat egiten naizelarik Jesu Kristoren eta haren Elizaren intentzioekin» (1,15); eta
«Bat egiten naizelarik Jesu Kristo eta haren Elizaren intentzionaekin».

Izan ere, lehenengoaren AG *intenzionaekin* genuke («Jesu Kristoren intentzionaekin eta haren Elizaren intentzionaekin»); eta bigarrenaren Amankomuneko Gaia atzikia genuke («Jesu Kristorekin eta haren Elizaren intentzionaekin»).

Antzerakoa gertatuko da, orduan, beste esaldi hauetan ere:

«Jesu Kristo gure salbatzaile adoragarriaren ta gure juje guzien Jainkoaren merezimendu xederik gabeak» (219,12),

non AG *merezimendu xederik gabeak* den; eta

«Jesu Kristo gure salbatzaile adoragarri ta gure juje guzien Jainkoaren merezimendu xederik gabeak», non AG -ren atzikia den.

Baina zer esan, orduan, ondoko esaldi honetaz:

«Jainkoaren eta Elizaren manamenduen kontra» (298,31),

non, manamendu ezberdinak direnez, *manamenduen* izan daitekeen AG? *Kontra* izatekotan, iduri luke «*Jainkoaren kontra eta Elizaren manamenduen kontra*» izan beharko lukeela.

1.1.1.—SINGULARREKO ATZIZKIA

- «Jauntz modeski zein bere adinaren ta herrunkaren arabera» (49,1)
- «Jesu-Kristoren eta Eliza Ama seinduaren xedea» (61,21)
- «Nere salbatzailearen ta nere Jainkoaren bihotz adoragarria» (82,7)
- «Zure loriaren ta nere salbamenduaren etsai izigarri hau» (85,26)
- «Jainkoak bere jujamenduaren eta sentenziaren erregelatzat hartuko duena» (133,21)

Ikus, halaber: 89,16 149,28 174,2 174,3 183,9 184,33 185,35 188,28 197,24 197,25 202,7 219,12 225,27 252,34 256,21 eta 277,8.

1.1.2.—ANITZEKO ATZIZKIA

- «Bere lanen eta hara-hunen erdian» (51,28)
- «Jenden laudorioen ta munduko ohoren gutiziatik» (67,27)
- «Mundutarren burlen eta erasien beldurrez» (67,30)
- «Bere ohitura gaxtoen ta jaidura muthirien kontra» (100,17)
- «Laido saminen eta thormenta gogorrenen artean» (256,19)⁷

Ikus, halaber: 91,29 99,28 113,5 126,17 177,29 212,19 212,33 219,7 eta 256,17.

1.1.3.—SING. — PLUR.

- «Munduko distiaduraren ta gizonen laudorioen etsai» (273,4)
- «Jainkoaren legearen ta nere eginbiden gainean» (145,13)
- Meditatzen den gaiaren eta bat bederaren beharren arabekoak» (103,14)

7. *Artean* aditzlaguna izen sintagma bati erasten zaionean, jakina denez, izen sintagma horrek *-(r)en* kasu-atzizkia hartu behar du nahita ez Izen sintagma bat baino gehiago direnean, azkenak eraman behar du derri-gorrez, aurrenekoetan agertu gabe joan daitekeelarik. Guk bildu *corpusari* gagozkiola, agertu zaizkigun adibideen artean, elipsia ez da behin ere gertatzen, izen sintagma guztiak bait daramate atzizkia. Antzera gertatzen da, halaber, *arabera*, *aldean*, *gainean*, *azpian*, *erdian*, eta *kontra* erabiltzen dituenean.

1.1.4.—*PLUR.* — *SING.*

- «Zoin bere ahalen eta herruñkaren arabera» (71,16)
- «Eraman dituen garaitien eta garbitasunaren gainean» (74,5)
- «Ukhan dituan sentimenduen eta eraman duan bizitzearen artean» (149,17)

1.1.5.—«*TO GEN*»

- «Lege seindu haren, ta gainerako bere eginbiden ongi ikhas-terat» (134,12)
- «Zeruko laguntzen eta grazien ardiesteko bidea» (49,29)
- «Horien eta hekien ez maithatzeko» (249,27)
- «Bere jaidura gaxtoen eta tentamenduen garaitzeko grazia» (225,14)

1.2.—*Kasu atzizkia IS bakar batek darama:*

- «Bere seme maite ta gure salbatzaile amultsuaren pairame-nak» (225,35)

1.3.—*IS guztiek adjektibo bera daramate:*

- «Jainko haren edertasun ta maithagarritasun mugarririk ga-ben aldean» (177,23)
- «Haren nahikara ta gogoramendu likhitsen arabera» (149,3)
- «Kofesor eta predikari haren bidez» (158,32)
- «Ifernuan da gaitz eta thormenta guzien bilduma» (165,1)
- «Ahaide eta adiskide maiten heriotzea» (194,13)

Ikus halaber: 165,23 173,22 181,29 225,24 258,32 eta 276,17.

2.—*Koordinazioa IS bakarraren barnean eratzen denekoa.*

Atal honetan aurkitu ditugun adibideak honela sailka daitezke:

2.1.—*Kasu atzizkia bi koordinaziokideetan gertatzen da:*2.1.1.—*SINGULARREKO ATZIZKIA*

- «Bizitze luzenaren eta egintz onez bethenaren akhabantzian» (262,35)
- «Maithagune garbienaren ta bizienaren su sakratua» (32,29)

2.1.2.—ANITZEKO ATZIZKIA

- «Izen batzuen eta bertzen azpian» (265,2)
- «Etsai are higuinagoen eta kruelagoen eskuetarat» (221,4)

2.2.—Kasu atzizkia azkenak bakarrik darama:

Honetan adibide bakarra idoro ahal izan dugu⁸:

- «Jaunaren neskato apha eta ezjeusaren izena» (273,12)

Dena den, badago beste adibide bat sail honetan sartu beharko genukeena, baina «To Gen» dela markatu beharra dago; hauxe da:

- «Bere gathe phisu ta ahalkagarrien phorroskatzen» (270,21)

Azpisail berri bat egin beharko genuke hemen, badaudelako bi esaldi gutxienez beste inon baino gehiago hemen sartu beharrekoak; hauetan, kasu atzizkia koordinatzen diren bi elementuen atzean doan erakuslean agertzen da, modu arruntari jarraituz. Hauexek dira bada:

- «Eternitate luze eta ezin akhabatuzko haren aldean» (199,16)
- «Sari handi ta gozo haren ardiestea» (174,24)

Ikusten dugunez, bigarren hau ere «To Gen» moietari dagokio.

8. Datiboaren kasuan gertatzen zen bezala, badirudi genitiboarenean ere Duhaldeko adjektiboaren artean erabiltzen duela gehienbatez atzizkien ezabaketa. Dena den, oso gutxitan bada ere, izenen artean ere agertzen da, i.2. ataleko adibideak erakusten digunez. Alabaina, Duhalderen joera nagusia, lehenago esan bezala, atzizkiak beti jartzearen aldekoa da.

2.—PERPAUSEN ARTEKO KOORDINAZIOA

Duhaldek Izen Sintagmak nola lotzen dituen aztertzen saiatu gara orain arte. Baina hauek ez ezik, perpausak ere elkarri lotzen dira pentsamenduak osatzeko; jakina, perpausak ere ez dira nolana nahi elkarri lotzen: badaudeke erregela batzuk koordinazio hori zilegi edo ezinezko bihurtzen dutenak. Patxi Goenagak dioenez, maila berdineko edo *status* gramatikal berdineko perpausak bakarrik lot daitezke; eta geroxeago aitortzen duenez ez da oso erraz jakiten «maila berdintasun hori zertan datzan»⁹. Izan ere, edozein eratako perpausak ezin koordina daitezke. Izen Sintagmen artean bezala, perpausen koordinazioan ere nola edo halako *gaikidetasuna* (Goenagak darabilen hitzaz esateko) behar dute izan lotzera doazen perpausek. Nabardura asko dira gaikidetasun honetan sartzen direnak, eta haien artean ez dira garrantzi gutxienekoak alderdi semantikoa eta alderdi sintaktikoa. Tamalez, puntu honetaz ezer gutxi argitaratu da gure hizkuntzaz. Gure indarren neurrian puntu honi argi zerbait ematea ardietsiko bagenu, arrunt betetzat aitortu beharko genuke gure asmoa.

Hasteko, Lakoff eta Peters-en lanez geroztik, koordinazio kopulatiiboaren bikoiztasunaz mintzatu ohi da; hau da, alde batetik *koordinazio simetriko* bat edukiko genuke, eta *koordinazio asimetriko* bat bestetik. Koordinazio simetriko horretan elkartzen diren bi perpausak juntagailuaren edozein albotan egon daitezke, klausula horren balio sintaktiko-semantikoa aldatu gabe. Honelakoxeak genituzke ondoko hauek:

a.—perpaus nagusien artean:

«Zenbait seinduren besta denean, hari gomenda gisa berezi batez, eta anima haren prestuguneak imitatzerat» (58,8).

«Zeruan ikhusi eta aditu ditut gauzak» (169,5).

9. *Gramatika Bideetan*, 229. or.

b.—eta perpaus txertatuen artean:

«Hain errespetu guti erakhusten duten; eta alientzia berriko odol adoragarria hain sakrilejoki ostikatzen duten ondikozko Kristau hekiei?» (225,28).

«Mila ezdeuskeriek Jainkoa ganik eta gauza Izpirituaretarik urruntzen eta barrajatzen baikaituzte» (155,20).

Eta, aldiz, koordinazio asimetrikoa izango dugu kokatze alda-keta hori ezinonartuzkoa gertatzen denean edota haren ondorioz balio semantikoa guztiz aldatzen denean. Hau da, bigarren koordinazio mota honetan elkargaien ordena bereizlea da, bigarrenak halako denborazko harremana duelarik lehenengoarekiko (gehiene-tan lehenengoaren ondorioz gertatzen bait da). Harreman hau hu-rrengo esaldiotan ikus dezakegu:

— perpaus nagusien artean:

«Hautazazu bada orai bi muga hetarik zeintara nahi zaren heldu, eta atxikazu zinki hautatzen duzunerat xuxen daraman bi-dea» (153,27).

«Sentimendu hek beti finkatuz doazi, eta azkenean natural bezala egiten dire» (97,12).

Bildu ditugun perpaus txertatuen artean ezin izan dugu adibide egokirik topatu, baina aski genuke eman ditugun azken bi per-pausak txertatu bihurtzea.

Koordinazio kopulatiboaren bikoiztasunarekin jarraituz, euska-raz badago juntagailuaren erabilera berezi bat esan dugun honekin zerikusi handia duena. Honela, oso erabiliak dira

«Afaltzera joan ginen, azkeneko eguna zen eta»

bezalako esaldiak. Esaldi hau beste era batera ere esan liteke:

«Azkeneko eguna zen eta afaltzera joan ginen»

baina ez beste modu honetara:

«Afaltzera joan ginen eta azkeneko eguna zen»

Izan ere, badirudi kausazko erlazio bat dagoela bi elkargai hauen artean; hau da, adibidea kausazko perpaus balitz bezala har genezake:

«Afaltzera joan ginen azkeneko eguna bait zen»

Beraz, juntagailu enklitikoa duten perpausetan koordinazio asimetrikoa gertatzen dela esan dezakegu, eta bi perpausak lekuz alda daitezkeelarik, juntagailua ere beraiekin batera aldatu behar dugu nahitanahiez, oker semantikorik gerta ez dadin.

Bigarren puntu bat ikutu behar duguna elipsiarena da, perpau- sen arteko koordinazioan ere horrelakorik bait dago. Lehen esan bezala, perpaus koordinatuetan elementuren bat errepikatzen bada, ez da beharrezko biak jartzea. Baina izenezko zatiak ez ezik, aditzak ere, eta zehazkiago aditz laguntzaileak, ezaba daitezke berdinak direnean. Jakina, ezabaketa hau idazlearen hautazkoa da eta ez da beti automatikoki gertatzen aditz laguntzailea berdina izan- gatik ere. Batzutan, gainera, aditz laguntzailea ezabatzeak ilun utzi lezake esaldia, eta hortaz bere hartan uzten da. Bestetan, halako erretorika asmo bategatik, hau da, esaldiari indar handiagoa ematearren, ez da ezabatuko.

Guk bildu ditugun 66 esaldietatik hamalautan ezabatzen da aditz laguntzailea: hamaika aldiz perpaus nagusietan, eta hiru bider perpaus txertatuetan. Ezabaketa, gainera, lehenengo perpaus nagusian zortzi aldiz gertatzen da, eta hiru azkenean; perpaus txertatuetan, bakarrik aurreko perpausetan agertu zaigu ezabaketa, baina ez dirudi azkenengo perpausian gertatzea ezgramatikala denik, beti behintzat; honela adibidez, lekukotasun batzuk to- patu ditugu Itziar Lakak egin lanean:

«...eta ala desseacendut guciei onerici çayçaten, eta cerviçatu»
(Beriaín, TM)

«Viortuten direala, eta batuten, gure gorpuz propioac» (Ka- panaga, DC)

Eta, esan bezala, aditzak berdinak izanik ere, batzutan ezaba- ketarik ez da egiten. Honelako hamahiru lekukotasun topatu di- tugu; adibidez:

«Hartzen dut gero nere floka Izpirituala, eta akhabatzen dut nere meditazioea» (109,20)

«Gorputz seinduko sakramenduan errezibitu dituzun eta egun oroz errezebitzen dituzun laido saminak» (82,10)

Hauetan badirudi ez zegoela oztopo larririk ezabaketa egiteko, baina hala ere ez da gertatzen. Beste kasu batzuetan, ordea, esaldia nahiko ilun geldituko litzateke aditz laguntzailea ezabatuz gero:

«Haren laguntza aska bezate, eta arartekotzat balia dakiela othoitz bezate» (269,10)

«Hain errespetu guti erakhusten duten; eta alientzia berriko odol odoragarria hain sakrilejoki ostikatzen duten ondikozko Kristau hekiei?» (225,28).

Honekin bukatzeko, aditz laguntzailearen ezabaketa agertzen duten lekukotasun guztietan aditz nagusiak beti denbora berean daudela topatu ditugu. Pentsarazi behar ote digu honek bestela agertzerik ez dagoela? Zer esan, orduan, ondoko perpausei buruz:

«Zuk jasotzen eta jasoko dituzun irainak».

«Zuk egin eta egingo dituzun lanak».

«Denoi gertatu, gertatzen eta gertatuko zaizkigun ezbeharrak».

Hauek nahiko erretorikoak gertatzen badira ere, nik ez nituzke inondik inora ezgramatikaltzat hartuko.

Eta azkenik, beste atal baterako utzi ditugu hamar esaldi, zeinetan *ETA* era bukatuan dagoen aditz nagusiari erasten zaion, juntagailuaren erabilera honetan egon bait daiteke *-TA* atzizkiaz egiten dugun partizipioaren jatorria. Honela itzulia agertzen da behintzat leku askotan. Grafiaren aldetik, badirudi Duhaldeak halako bereizketa egitera jotzen duela, askotan *ETA*ren atzetik koma jartzen duelako, baina ez beti. Dena den, bereizketa grafiko honen alde letorke nominalizazioetan juntagailua agertzen denean koma hori aurreneko aditzaren ondotik joatea, aditz horrek atzizkia ezabatuta duelarik, noski:

«Bertze giristino laxoak bere nagitasunetik sendatu, eta meditazioenari jarraikitze» (95,20).

PERPAUS NAGUSIEN KOORDINAZIOA

1.—Inolako ezabaketarik gabekoa.

1.1.—Aditza edo aditz laguntzailea berdinak direlarik:

- «Bere bekhatuen orhoitzapenak urratzen ditu, eta agertzerat doazin tribunal ikharagarriari behatzeak guziak izialduraz lehertzen ditu» (195,33)
- «Hartzen dut gero nere floka Izpirituala, eta akhabatzen dut nere meditazionea» (109,20)
- «Haren laguntza eska bezate, eta arartekotzat balia dakiela othoitz bezate» (269,10)
- «Utzia-utzi gelditzen ohi da, eta askotan arratsa ardiesten da goizeko othoitz egin gabe» (49,27)
- «Hautazazu bada orai bi muga hetarik zeintara nahi zaren heldu, eta atxikazu zinki hautatzen duzunerat xuxen daraman bidea» (153,27)

Ikus, halaber: 73,16 133,8 eta 195,36.

1.2.—Aditzak ezberdinak direlarik:

- «Menturaz ere holakoa izatea loria zaitzu: eta ahalgeturen zare, garbi, modest, erretiratu, prestu, debot izateaz» (212,35)
- «Mahasti bat landatzen duenak nahi du mahasti hark harrentzat ekhar detzan fruituak, eta arrazoin du» (188,31)
- «Indarrak hartzen ditu, eta azken oreana ethortzen da» (122,31)
- «Sentimendu hek bethi finkatuz doazi, eta azkenean natural bezala egiten dire» (97,12)
- «Zenbait seinduren besta denean, hari gomenda gisa berezi batez, eta anima haren prestuguneak imitaterat» (58,8)

Ikus, halaber: 48,14 50,9 58,13 74,38 83,33 86,22 92,9 106,32 134,1 188,33 196,3 220,4 226,27 245,2 253,11 eta 269,17.

2.—Aditz laguntzailea ezabatzen denekoa.

2.1.—Aurreneko aditz laguntzailea:

- «Nere arima beregin eta aberats dezadan» (245,29)
- «Zeruan ikhusi eta aditu ditut gauzak» (169,5)
- «Tronuaren gainean denak askotan hasgorapen frango aurthikitzen eta asko nigar isurtzen du» (117,4)
- «Hura hartu eta atxiki duk hire aitatzat» (148,2)
- «Bada gurutzeko sakrifizio odolezkoaren merezimenduak iratxikitzen eta baliatzen zaiku» (226,10)

Ikus, halaber: 133,12 191,4 eta 196,35.

2.2.—Atzeneko aditz laguntzailea:

- «Jaundone Paulo, Santa Magdalena, bertze asko Seindu Jainkoarendako maithagunez guziz ederresteko den gisan izan dire sustatuak eta urthuak, eta Andre dena Maria bertze guziak elkharrekin emanik ere baino gehiago» (172,28)
- «Garait zezaketela bere flakeza eta zebe, eta azpitik atxik bere pendura gaxtoak» (161,17)
- Bakhotxari bere bihotzak eta debozioneak, eragin diotzoke, bai horren, bai bertze geien gainean, bertze gogoeladurarik ere, eta bai sor-araz bertze sentimendurik» (109,26)

PERPAUS TXERTATUEN KOORDINAZIOA

1.—Inolako ezabaketarik gabekoa.

1.1.—*Aditza edo aditz laguntzailea berdinak direlarik:*

- «Hain errespetu guti erakusten duten; eta alientzia berriko odol adoragarria hain sakrilejoki ostikatzen duten ondikozko Kristau hekiei» (225,28)
- «Helas! ikhusten du Jainko hura eta bethikotz galdu duela; eta bere faltaz galdu duela» (156,5)
- «Orhoitu behar da, eta zinez eman gogoari, Jainkoa lekhu guzietan dela, eta bereziki athoitzean jartzen garen lekhuian dela eta ohartasun zerezi batekin beha dagokula» (101,1)
- «Gorputz seinduko sakramenduan errebitu dituzun eta egun oroz errezebitzen dituzun laido saminak» (82,10)
- «Hala nola berriz, berant jaikitzen denean, oro makhur gerthatzen ohi baitire, eta bertzela eginen ziren asko egintz on egin gabe gelditzen baitire» (48,31)

1.2.—*Aditzak ezberdinak direlarik:*

- «Norbaitek, edo zeren bere bizi-behar handiak eztuen mement bat ere lanetik aldaratzerat, edo zeren den bertzeren azpiko, eta aintzindariak gaizki kausitzenez, ezin har balezake astirik» (47,18)
- «Bethi zirauen eta azken hatsarekin xoilki baratu zen mortifikazione bat» (70,5)
- «Jainkoak bere haserrearen haize guziz botheretsuaz, bekhatuarentzat duen higuintz mugarririk gabean, eta bakarrik bere etsajei jazartzeko phiztu duen su bat da» (164,17)
- «Sinhesten dugu egiazko dohatsutasuna nigarretan datzala, eta aberatsak eta lurraren gainean bere nahikarak dituztenak dohakabe direla?» (232,28)
- «Haren ohoratzekotzat egiten dituzunak nahi baduzu, bere umeari bezala, begionez beha diezazun, eta arartekotzat balia dakizun» (270,28)

Ikus, halaber: 60,18 102,34 118,27 118,31 144,24 161,4 173,34
175,24 204,5 205,34 228,34 274,13 eta 276,4.

2.—Aditz laguntzailea ezabatzen denekoa.**2.1.—Aurreneko aditz laguntzailea:**

- «Mila ezdeuskeriek Jainkoa ganik eta gauza Izpiritualetarik urruntzen eta barrajatzen baikaituzte» (155,20)
- «Bethi hasten, eta behinere ez akhabatzen, ez gutitzen eztena da eternitatea» (167,6)
- «Bere nausia bezala adoratzten eta bere salbatzailea bezala maithatzen duelako itxurak egiten diotza» (221,12)

2.2.—Atzeneko aditz laguntzailea:

Honetan ez dugu adibide bakar bat ere topatu ahal izan aztertu ditugun esaldietan.

ADITZ NAGUSIA ERA BUKATUAN + ETA

- «Liburu on batez zerbitza diteke, pixka bat irakurri eta haren gainean erreflexioak egiten dituelarik» (52,10)
- «Askori gerthatzen zaiela, osasunarekin etzan eta goiza argitu baino lehen Jaunaren tribunalerat deithuak izatea» (56,16)
- «Gerthatu den huts hura garbiki erran eta, askiko da ongi erranak diren bekhatuez jeneralean eta xehetasun handitan sarthu gabe akusatzea» (464,26)
- «Orobat meza entzuterat joan eta, aitzinean edo ondoan Jainkoak daki zenbat denbora galtzen dute elheketan eta funsgabekerietan» (71,3)
- «Oneski har dezaketen denbora debozionario gaiztatan eman eta, gainerakoak eginen dituzte lanean hari direlarik» (72,11)
- «Meditatzen den geia gogoan ongi hartu ta, bihotza haren araberrako sentimendutan sartzen hasi ditekhen artean» (102,1)
- «Ala egia baitiote herstura hartan izan eta mundurat itzuli direnek» (123,6)
- «Eztiteke neretzat bakhe osorik, kofesio on bat egin eta harekin batean bekhatua arras uzten dudalarik, ezpanaiz hil aitzinean» (131,2)
- «Laborari batek urthe guzia nekhe handitan iragan eta, uzta eder baten biltzeko bezperan ikhus betza bere alho-rretako fruitu joriak harrite batez herrauts bilhakatuak» (156,23)
- «Debruaren menetik atheratu ta, Jainkoaren ume ta zeruko primu gu egiteko» (242,25)

AZKEN HITZA

Lan honetan, koordinazioaz, koordinazio kopulatiboaz, eta bereziki *ETA* juntagailuaren inguruan gertatzen denaz mintzatu nahi izan dut neure ahalbideen neurrian. Baina koordinazioa fenomeno askoz zabalagoa da, eta bere osotasunean aztertu beharko da haren berri zehatza jakin nahi baldin badugu. Sintasiaren aldetik fenomeno bakarra bada ere, badaude beste juntagailu ezberdinak eta bakoitzaren erabilera, testuinguru guztietan, ikertu beharko litzateke. Honetarako, guk erabili dugun baino *corpus* handiagoa eta egokiagoa bilatu beharko genuke, ahozko hizkeratik hurbi-lagokoa, idatzitako hizkera, landuagoa eta orraztuagoa izaki, ez bait da, beharbada, aukerakoena. Honela, batez ere koordinazioak eragiten duen atzizki-elipsia aztertzerazuzendu den lan honetan, Duhalde idazle lapurtarraren liburuan fenomeno hau oso murriztua dela, eta batez ere adjektibo elkartuen artean gertatzen dela ikusi ahal izan dugu.

Azterketa sakon batek, bestalde, koordinazio hutsa ez diren, baina honekin amankomuneko alderdi franko duten beste zer batzuk ikutu beharko lituzke. Izan ere, juntagailurik gabe justaposizioan jarritako elementuen artean juntagailuok eragindako fenomeno berak gerta daitezke¹⁰. Orobat, hitz elkarketa mota zenbaitzutan gertatzen den koordinazio berezia hartu beharko luke kontutan¹¹.

10. Izan ere, dela koordinazioaren, dela justaposizioaren bidez bi sintagma baino gehiago batzen direnean, badirudi atzizkien ezabaketa maiztasun handiagoaz gauzatzen dela, esaldia astunegi ez gertatzearren. *ETA* juntagailua azaltzen bada, azken bi elkargaien artean azalduko da. Ondoko esaldietan ikus dezakegu hau:

- «Zure gorphutz, arima, odola eta Jainkotasunarekin» (41,24).
- «Esperantza, humiltasun eta errespeturekin» (42,33).
- «Hanbat beheramendu, nekhe, izerdi, laido, nigar, thormenten bidez» (283,27).

11. Villasantek esaten duenez, elipsia hitz elkarketaren arima da. Eta honela, hitz elkarketa koordinaziotik oso hurbilekoa da ondoko adibideetan ikus daitekeen bezala:

«Neskari eta mutilari»	}	«Neska-mutilei».
edo «neskei eta mutilei»		
«Zeruaren eta lurraren kreatzailea»		
«Zeru-lurren kreatzailea».		

Hitz elkarketa, gainera, anitzeko atzizkiaz gertatuko da beti, elipsia dela medio.